

NEVELÉSTUDOMÁNYUNK HUSZONÖT ÉVE*

Az elmúlt esztendőben ez idő tájt, ugyanebben a körben a Magyar Tanácsköztársaság félszázados évfordulóját ünnepeltük. Okkal és joggal vetődött fel tehát a gondolat, hogy amikor most neveléstudományunk huszonöt éves fejlődésének vázlatos összefoglalására vállalkozunk, ott folytassuk, ahol a múlt évi ünnepi ülést záró előadásunkat abbahagytuk, megkísérelve annak bemutatását: mit és hogy valósítottunk meg a elmúlt negyedszázad során abból, amit már az első magyar proletárdiktatúra idején célul tűztek ki és részben meg is valósítottak elődeink, a szocialista neveléstudomány hajdani magyarországi úttörői.

Hamarosan rá kellett azonban jönnünk arra, hogy ez a kiindulás talán hatásos lenne, de nem lenne igaz, mert nem lehet a közbülső negyedszázadot átlépni, nem szabad azt a neveléstudományunk egész további fejlődése szempontjából igen jelentős tényezőt sem szem elől tévesztenünk, hogy — bár a haladó törekvések a neveléstudomány területén is tovább éltek s bűvópatakként időnként itt-ott fel is bukkantak, s újakkal erősödtek — 1945-ben valójában sokkal mélyebbről indultunk, mint 1919 márciusában forradalmi elődeink.

Haladó, forradalmi hagyományaink nagyban megkönyítették további útunk kijelölését, de elindulnunk mégis a valóságos helyzetből kellett, csakis onnan lehetett.

Vegyünk egy jellemző példát: a *nyolcosztályos általános iskoláét*. A Magyar Tanácsköztársaság már 1919 áprilisának első napjaiban rendelkezést adott ki az egységes nyolcosztályos általános iskola bevezetésére. Az ellenforradalmi Magyarország — ezzel szemben — haladéktalanul visszaállította osztályuralma biztosításának egyik alappilléret, a trifurkált iskolarendszert, ezen belül a névleg hatosztályos, gyakorlatilag azonban — mint ezt FÖLDES FERENC adatai is világosan, drámai erővel bizonyítják — alig-alig négyosztályos elemi iskolát.

Az 1940. évi XX. törvény, több mint húsz esztendővel a Tanácsköztársaság leveretése után — mint az egykorú pedagógiai folyóirat megállapítja — „végre tető alá hozta a nyolcosztályos népiskolát”. De hogyan?

A Magyar Paedagógiai Társaság folyóiratában, a *Magyar Paedagogia* 1942-i évfolyamában olvassuk, a nyolcosztályos elemi iskola új tantervének pozitívumait méltató írásban:

„Ez az első népiskolai tantervünk, amely — legalábbis a népiskola felső tagozatának egyes tantárgyaiban — különbséget tesz falusi és városi népiskolák között. A tekintetben is haladás mutatkozik, hogy a fiúk és lányok nevelésének eltérésére az általános útmutatási részben nemcsak külön fejezetet szentel, hanem ez a szempont az egyes tantárgyak kiszemelésében is érvényesül.”

* A Magyar Tudományos Akadémián az MTA Pedagógiai Bizottsága és a Magyar Pedagógiai Társaság által 1970. március 23-án rendezett felszabadulási emlékülésen elhangzott bevezető előadás

„Megállapíthatjuk — olvasható alább —, hogy a tanítás anyagának osztályok szerinti elrendezésében csak annyi a változás, amennyit az eddigi hatosztályos népiskolának nyolcosztályossá fejlesztése feltétlenül megkíván. Új anyag alig található . . . nagyjából az a helyzet, hogy amit eddig az V. és VI. osztályban két év alatt kellett elvégezni, annak megtanítására most négy év áll rendelkezésre.” (1942. 142—143. old.)

A tanterv közoktatáspolitikai dokumentum. Tükrözi-e és hogyan a *a korabeli neveléstudományt*?

Erre a kérdésre az előbbi cikk szerzője ugyancsak válaszol: „Az 1941. évi népiskolai tanterv éppen neveléstani szempontból haladást jelent. A legutóbbi évtizedek neveléstudományi kutatásainak sok leszűrt eredményét látjuk benne megvalósulva.” (Uo.)

E neveléstudomány *irányára, jellegére vonatkozólag* szintén a — még a negyvenes években sem szélsőséges — Magyar Paedagogiából meríthetünk számos példát.

„A nevelői tanácsadás országos szervezése” című cikkben például ezt olvassuk:

„Mit ér a pusztán testi egészséggel rendelkező nemzedék? Életemnek legszomorúbb látványai közé tartozott — írja a szerző —, amikor esztendőnkön át, a szegedi bölcsészeti karra sietve, a Mars-téren, a híres Csillagbörtön átellenében, napról-napra láttam az egészségtől duzzadó suhancok és sihederek seregét, akik ott lopták a nemzet legdrágább kincsét: a munkaidőt, az Isten napját . . .

. . . Mit használ nemzetünk számára ezeknek a csattanó egészsége, mit a műveltségük és tudásuk? Minél ügyesebb iparosok, műszerészinasok, annál ügyesebben forgatják majd a betörőkulcsokat, a feszítővasat, az olvasztólámpát. Az utcán csak arra készülhetnek, hogy a Csillagbörtön töltelékei legyenek . . .

. . . A suhancoktól [tehát a fiatal munkanélküliektől] nem messze álldogálnak a munkaközvetítő hivatal körül, de egyéb tereken is, a felnőtt munkanélküliek, akiknek munkaiszonyáról a szegediek legendákat regélnek. A munkaiszony és a munkakerülés viszont minden bűnözőnek alapvető jellemhibája. Soha nem ismeri meg a munkának, az alkotásnak, a befejezett műnek, a magasabb célért hozott áldozatnak vagy a családi életnek örömét, nem is lehet egyéb kívánsága, mint amilyet állatnak mond már CICERO, SZENT ÁGOSTON és azóta minden nagy gondolkodó: Cibus, circenses et venerca — az étel, a kártya, a mozi és a züllött nő.” (1942. 104—105. old.)

Vagy idézzük példaként a Magyar Paedagogiai Társaság rendes felolvasó üléséről az egyik székfoglaló előadás címét, amely előadást azután teljes terjedelmében közli a folyóirat is: „Nevelhető-e a fajmagyar üzletemberré?” — ez az előadás címe (Magyar Paedagogia, 1940. 26—36. old.)

S végezetül álljanak itt akkori kiváló pedagógia-professzorunk ugyancsak a Magyar Paedagogiában megjelent cikkének zárószavai:

„Egyáltalán, minden olyan kísérlet, amely a társadalmi egységet a művelődés egységével akarja megteremteni, csakis a műveltség színvonalának csökkenésével járhat. Épp ezért ne siettessük annak a vékony rétegnek a pusztulását, amely megtépázva bár, de mégis képviseli az európai humánus hagyományt. Legalább egyelőre ez véd meg attól, hogy kultúránk és műveltségünk végképp eltömegesedjék.” (1940. 110. old.)

És akik így nyilatkoztak, nem az akkori neveléstudomány legelmaradottabb, legszélsőségesebben reakciós nézeteit képviselték. Éppen ezért jelzik nagyon szemléletesen, *milyen előzmények után* kellett a neveléstudomány megújításának feladatát az országunk felszabadítását követő években elkezdenünk. Talán nem felesleges, ha ezeket felidézzük, mielőtt neveléstudományunk nehézségekkel,

buktatókkal teli negyedszázados útjának vázlatos áttekintésére vállalkozunk.

A megtett utat a kezdetektől napjainkig áttekintve, már előljáróban megállapíthatjuk: neveléstudományunk a felszabadulás óta eltelt negyedszázad során nagy utat tett meg, sokat, sok irányban fejlődött. *Marxista tudománnyá vált* annak ellenére, hogy éppen fejlődésének kezdeti szakaszaiban volt kénytelen nélkülözni azokat az interdiszciplináris kapcsolatokat is — a marxista pszichológia és szociológia társkapcsolatait — amelyek elengedhetetlenül szükséges feltételei tudományos lehetőségei teljes kihasználásának, feladatai maradéktalan betöltésének.

Nem szolgálta az egyenes vonalú fejlődést az a körülmény sem, hogy a pedagógia művelői 1945 után a fasiszta neveléssel szembefordulva, a konzervatív-klerikális nézeteket elvetve, *elsősorban a haladottabb polgári irányzatok felé orientálódtak*. Iskolarendszerünk szocialista átalakulása: a nyolcosztályos kötelező általános iskola bevezetése, az iskolák államosítása tehát előbb következett be, mint ahogy neveléstudományunk szocialista irányú fejlődése akárcsak megalapozást nyert volna, pedagógiai kutatóink jó része akárcsak a marxizmus ábécéjét is elsajátíthatta volna.

Iskolarendszerünk, mindeniben igyekezett lépést tartani a társadalmi haladás követelményeivel, tehát kezdettől fogva, gyorsabban fejlődött, mint ahogy az ezzel adekvát neveléstudomány kialakulhatott volna. Eleinte szükségképpen hasonló volt a helyzet a többi, a szocialista fejlődés útján elindult országban is. Előbb-utóbb azonban mindenütt történtek jelentős lépések *a neveléstudomány fejlesztésére, alap kutatásokat végző bázisok kiépítésére*. Hogy csak a két — a neveléstudomány fontosságának felismerésére, megbecsülésére legjellemzőbb — példát ragadjuk ki: a Szovjetunióban külön Neveléstudományi Akadémia működik, amely az OSZSZSZK Neveléstudományi Akadémiájából 1966-ban a Szovjetunió Neveléstudományi Akadémiájává alakult. A Német Demokratikus Köztársaságban is a közelmúltban jött létre a Neveléstudományok Akadémiája. Nálunk azonban — úgy tűnik — e téren jóval kevesebb történt, mint a baráti országokban, s mindenesetre kevesebb, mint amennyi a fejlődés üteméhez mérten kívánatos lett volna.

Neveléstudományunknak jelenleg sincsen, az iskolai gyakorlat szempontjából is elengedhetetlenül fontos, pedagógiai alap kutatásokat végző önálló kutatói bázisa. Mindössze másfél évig működött az 1948-ban alakult Országos Neveléstudományi Intézet; az 1954-ben létrehozott Pedagógiai Tudományos Intézet 1962-ben megszűnt, illetve beolvadt az egészen más rendeltetéssel alakult — ezért a tudományos kutatást kezdetben feladatának alig tekintő — Országos Pedagógiai Intézetbe, ahol jelenleg is csupán nem túlságosan nagy létszámú csoport jelzi az ebben a vonatkozásban némileg módosult eredeti elképzeléseket. Csak sajátos profiljába tartozó kutatásokat végez, illetve ilyeneket koordinál az 1963-ban kutatócsoportként létrejött, majd 1967-ben kutatóközponttá alakult Felsőoktatási Pedagógiai Kutatóközpont, valamint a Szakképzési Kutatócsoport.

A pedagógiai kutatómunka legjelentősebb bázisai változatlanul az egyetemi és tanárképző főiskolai tanszékek, tanítóképző és óvónőképző intézeti tanszéki csoportok. Ezekben az intézményekben azonban — kis számú kivételtől eltekintve — számos körülmény akadályozza, vagy legalábbis nehezíti a kutatómunka folytonosságát, rendszerességét. Így nem utolsó sorban az az ismert tény, hogy az oktatási feladatokkal alaposan megterhelt szakemberek számára a kutatási feladat többnyire nem tevékenységük szerves és alapvető részeként,

hanem nehezen teljesíthető többletfeladat gyanánt jelentkeznek. Ez olyan tény, amelyen az egyetemi oktatás és kutatás szerves egységéről gyakran hangoztatott, elvileg tökéletesen helyes megállapítások magukban nem változtatnak.

Az alapvető és mindmáig fennálló nehézségek ellenére azonban az elmúlt negyedszázad során *szép számmal akadtak olyan tényezők* — a társadalmi fejlődés döntő és meghatározó körülményei mellett, ezekkel szoros egységben —, *amelyek a neveléstudomány marxista irányú fejlődését következetesen elősegítették.*

Ilyen fontos és a neveléstudomány számára az előbbiekben vázolt helyzeténél fogva különösen jelentős tényező volt az 50-es évek legelején a *Magyar Tudományos Akadémia Pedagógiai Főbizottságának megalakulása*, melynek csakhamar két albizottsága (neveléstörténeti és gyógypedagógiai) működött. A két albizottság közül azonban csak a neveléstörténeti bizonyult életképesnek, a gyógypedagógiai albizottság megszűnésének következményeit mindmáig érzi a gyógypedagógia elmélete és gyakorlata. A neveléstörténetihez később, 1963-ban két újabb: nevelélméleti és didaktikai-metodikai albizottság járult.

A Pedagógiai Bizottság és albizottságai olyan *vitafórumok*, amelyek napirenden tartják a neveléstudomány legfontosabb elméleti kérdéseit, gyakorlati problémáit, és interdiszciplináris kapcsolatok kiépítésére is törekedve — a lehetőségekhez mérten — *koordinálni igyekeznek a pedagógiai kutatómunkát.* A Bizottság koordináló tevékenységét némileg korlátozta — legalább átmenetileg — az a körülmény, hogy a távlati tudományos tervnek a neveléstudományi kutatásokat magában foglaló 67-es fő feladata a Művelődésügyi Minisztérium, illetve az általa kijelölt koordináló bizottság hatáskörébe tartozott. Az akadémiai bizottságok koordináló funkciójának jövőbeni megnövekedése, a koordinálás lehetőségeinek és módozatainak várható elvi tisztázása és ezzel adekvát gyakorlati lehetőségek biztosítása azonban a Pedagógiai Bizottság koordináló tevékenységét is az eddigiénél jóval hatásosabbá teheti.

Számottevő ösztönző erőt jelentett a pedagógiai kutatómunka számára a *tudományos minősítés* bevezetése is. Egyszerűsített eljárással kapott kandidátusi fokozatot 1952-ben három kutató, azóta negyvennyolcan szereztek kandidátusi fokozatot (kilencen a Szovjetunióban, egy kutató az NDK-ban) és hárman doktori fokozatot. A tudományos minősítő munka szakszerűségét, szervezettségét nagymértékben elősegítette a TMB Pedagógiai Szakbizottságának létrehozása (1964). Sajnálatos azonban, hogy a Tudományos Minősítő Bizottság plénumban a neveléstudománynak mindmáig nincsen önálló képviselője.

A kutatói utánpótlás biztosításának jelentős forrásai a neveléstudomány iránt érdeklődő gyakorló pedagógusok széles rétegei. Az aspirantúrára jelentkezők között évről-évre több a gyakorló pedagógus; egyre több, de még mindig nem elegendő azonban az olyan ösztönző tényező, amely az arra alkalmas pedagógusokat a tudományos munka számára megnyerhetné.

A *szakfolyóiratok, a publikációs lehetőségek* — a szükségleteknek és igényeknek megfelelő, a neveléstudomány marxista irányú tartalmi gazdagodását híven tükröző — *gyarapodása* ismét a neveléstudomány fejlődésére utaló tényező.

A megújuló magyar neveléstudomány első szakaszának küzdelmeit, nehézségeit, de eredményeit is híven tükrözte 1945 és 1948 között a **KEMÉNY GÁBOR** által szerkesztett *Émbernevelés* c. folyóirat. Az 1951-ben a Művelődésügyi Minisztérium kiadásában megindult *Pedagógiai Szemle* a marxista pedagógia fejlődését, kialakulását napjainkig végigkísérte.

A Magyar Tudományos Akadémia Pedagógiai Bizottságának gondozásában 1958-ban indult meg az azóta évenként megjelenő *„Tanulmányok a neveléstudo-*

mány köréből” c. kiadványsorozat, amelynek immár a tizenegyedik kötete van sajtó alatt. Első kötetének munkálatai 1957-ben indultak meg és a szocialista pedagógia hazai kutatási irányairól és eredményeiről adtak tájékoztatót, világosan bizonyítva, hogy a neveléstudomány művelői hamarosan úrrá lettek az eszmei zűrzavar felett, amely 1956-ban a pedagógia területére is kihatott, és azt eredményezte, hogy egyesek az elkövetett hibákat felnagyítva, azokat abszolutizálva, kétségbe vonták a szocialista pedagógia tudományos értékét, hazai és nemzetközi eredményeit.

A szocialista pedagógia lehetőségeit, eredményeit nagymértékben fokozta a fejlődést sok vonatkozásban gátló, dogmatizmusból eredő szemléletbeli torzulások kiiktatása, amelyek szükségképpen a neveléstudomány területén is tükröződtek. De fokról-fokra elősegítette a pedagógia fejlődését a már említett társtudományoknak — elsősorban a pszichológiának, szociológiának — ugyancsak a dogmatikus tudomány szemlélet által sokáig hátráltatott marxista irányú kibontakozása is. Új pedagógiai módszerek bekapcsolódását tette — vagy inkább teheti — lehetővé a kibernetika tudományos jelentőségének helyes felismerése.

Mindezeket a pozitív jelenségeket híven tükrözte az évről évre megjelenő tanulmánykötetek sora is, amelyekből azonban az is kitűnik, hogy a hazai neveléstudomány kutatási bázis vagy bázisok hiányában nem tudja erőit több lépcsős kutatásokra koncentrálni. A sürgető tennivalók, a mának és a közvetlen holnapnak a feladatai minden energiát lekötnek s alig van rá lehetőség, hogy ezekkel párhuzamosan a jórészt önkéntes kutatók tovább vigyék azokat az alapvető tanulmányokat, amelyek, egy vagy más tekintetben, csak nagyobb távlatban válnak gyakorlatilag hatékonyá, de amelyek nem egyszer elengedhetetlenek lennének ahhoz, hogy akár napi feladataink megoldásában kellő biztonsággal tudjunk eljárni. Így a neveléstudományi tanulmánysorozat egyes köteteit egybevetve az is kitűnik, hogy csak ritkán találjuk folytatását az egyik vagy másik kötetben jelentkező elméleti kutatásoknak. (Ugyanez vonatkozik az aspiránsok, illetve a kandidátusok kutatási témáira is.)

Ezeket a körülményeket nem szabad szem elől tévesztenünk akkor sem, amikor az MTA Pedagógiai Bizottságának gondozásában 1961-ben megindult *Magyar Pedagógia* című negyedévenként megjelenő folyóirat megtett útját felmérjük és kétségtelenül jelentős fejlődését értékeljük.

A Pedagógiai Bizottság publikációs tevékenységét ugyancsak értékesen gazdagítja a Neveléstörténeti Albizottság gondozásában 1962-ben megindult *Egyetemes Neveléstörténet* sorozat, az egyetemes és magyar neveléstörténet közel negyven füzetre tervezett feldolgozása. Már a szerkesztés stádiumába jutott a magyar neveléstudomány művelőinek közös nagy vállalkozása a *Magyar Pedagógiai Lexikon* is.

Az előbbieken vázolt kedvezőtlen kutatási feltételek s még a társadalomtudományok területén is egyedülállóan nehéz munkakörülmények következtében, különleges méltánylást érdemelnek tehát azok a nem egyszer nemzetközi érdeklődést és elismerést kiváltó kezdeményezések, amelyek a magyar neveléstudomány művelőinek nevéhez fűződnek.

Nem törekedhetünk arra, hogy ebben a keretben az utóbbi negyedszázad akár legjelentősebbnek tartott pedagógiai publikációit elemezzük, értékeljük. Legfeljebb a fejlődés irányát, tendenciáját jelezhetjük. Hiszen az Országos Pedagógiai Könyvtár által 1959 óta minden évben elkészített, „A magyar pedagógiai irodalom bibliográfiája” c. kiadvány tanúsága szerint az 1959 elejétől 1969-ig terjedő tíz

esztendőben kilencezerre tehető az önálló pedagógiai, illetve pedagógiai jellegű kiadványok száma (ide értve azokat a folyóiratcikkeket is, amelyekből különnyomatok jelentek meg).

A kutatások tárgyát tekintve — a pedagógia hagyományos felosztását véve alapul — a neveléstudomány területén korosztályonként, illetve iskolatípusonként több oldalról közelítették meg kutatóink a világnézeti, az erkölcsi nevelés problémáit. Számottevő kutatások folytak és folynak jelenleg is a szocialista pedagógia középponti kérdése: a közösségi nevelés területén. E kutatások eredményeit több értékes tanulmány és monográfia jelzi. A közösségi nevelés kérdésköre („Az iskola közösségi funkciói”) volt az egyik fő témája az 1969 októberében — a szocialista országok neveléstudományi kutatói részvételével megtartott — neveléstudományi munkaértekezletnek is.

Fontos kezdeményező lépések történtek az esztétikai nevelés tartalmának korszerűsítése és a tömegkommunikációs eszközök által jelzett új igények figyelembevétele érdekében.

Számottevő kezdeményezés történt az ifjúságkutatás területén; kandidátusi disszertációk is foglalkoztak az ifjúsági szervezetek nevelőmunkájával s főleg az utóbbi esztendőben az érdeklődés előterébe került a felsőoktatásban folyó nevelőmunka is. Ez utóbbi egyes következménye volt annak a folyamatnak, amely — a szocialista pedagógiai gyakorlat sürgető követelésének eredményeképpen — szétfeszítette a pedagógiának korábban csak az iskoláskort magában foglaló kereteit és a felsőoktatási pedagógiával együtt ráirányította a figyelmet a felnőttoktatás és népművelés pedagógiai alapkérdéseire is.

Egyre határozottabban jelentkezik a neveléstudományi nézőpont érvényesítése szükségességének igénye. A neveléstudomány tárgyának és metodikájának tisztázása után az ilyen jellegű kutató munka, ha nem is megfelelő intenzitással, de elindulhatott.

Bár a neveléstudományi kutatások, amelyek a tudományos igényű marxista neveléstudomány alappilléreivé kell hogy váljanak, még főleg a hiánylistákon jelentkeznek, sokat ígérő kutatások folynak a marxista személyiségelmélet, az emberi sokoldalúság marxista eszménye kérdéskörében, valamint a nevelési tapasztalat általánosításának lehetősége, illetve sajátos filozófiai vetületének vizsgálata terén.

Neveléstudományunk fejlődését — többek között — két (és a sajtó alatt levő harmadik) egyetemi tankönyvünk, valamint az utóbbi esztendőben megjelent igényes MAKARENKO-monográfiák is jelzik.

Didaktikai kutatásaink középpontjában jó ideig az oktatási folyamat marxista ismeretelméleti alapon történő vizsgálata állott. A kutatás eredményeit jelezte a kérdéssel foglalkozó monográfia, majd egyetemi tankönyveink; s e problémakör sokoldalú megvilágítására nyújtott lehetőséget az MTA Pedagógiai Bizottsága által 1962-ben az oktatási folyamat korszerűsítésével foglalkozó — a didaktikai kutatás néhány kiváló külföldi marxista művelőjének részvételével rendezett — konferencia.

Említést érdemelnek, bár a szükséglethez mérten csekély, de igen színvonalas tantervelméleti kutatások, amelyek e kérdéskör rendszeres, folyamatos művelésének a pedagógiai gyakorlat fejlődése szempontjából is elsőrendű fontosságát jelzik.

Számos értékes tanulmány tanúsítja a szocialista iskola egyik alapkérdése: a tanulói aktivitás problémája területén végzett kutatások eredményét; rendszeres kutatások folynak az iskolai teljesítménymérés területén; a hazai kutatók eredmé-

nyeinek értékelésére ezen a téren is legutóbb nemzetközi konferencia nyújtott lehetőséget.

Kutatások folynak a *csoporthmunkával*, valamint a *munkaoktatással kapcsolatban*. Kísérletezések vannak folyamatban a korszerű oktatási módszerek kialakítása, többek között az audiovizuális eszközök minél hatékonyabb felhasználása érdekében. Többfelé folynak — talán nem is mindig eléggé koordinált — kutatások a programozott oktatás és az oktatógépek didaktikai problémáinak feltárása érdekében.

Didaktikai kutatásunk előrehaladását bizonyítják — többek között — egyetemi tankönyveink, amelyek közül kettő, 1968-ban és 1970-ben, akadémiai jutalomban is részesült.

Új szempontú komplex kutatások szükségességét jelzik a pedagógiai megközelítésből is eredményesen megindult *oktatásgazdaságtani* kutatások.

Igen jelentősek — ha nem is minden területen egyenletesek — azok az eredmények, amelyeket az egyes szakmetodikákkal (szaktárgyi pedagógiákkal) foglalkozó kutatóink értek. E kérdéskör színvonalas megközelítését mutatja a már eddig elkészült öt kandidátusi disszertáció: egy a nyelvoktatás, kettő a történelemtanítás, egy a zenepedagógia köréből, egy pedig a fizikatanításból.

Még az előzőknél is jóval szerényebb kutatási kapacitással rendelkező *neveléstörténetírásunk* is figyelemreméltó eredményekről adhat számot mind az egyetemes, mind pedig a magyar neveléstörténet területén.

Folyamatos kutatások tárgya: az antifeudális népi-forradalmi mozgalmak kultúrája, népnevelési-népoktatási törekvéseik. Értékes monográfia jelzi a magyar kutatók hozzájárulását az utópista szocializmus pedagógiájának kutatásához. Új szempontokkal gazdagították neveléstörténeteink a nemzetközi munkásmozgalom pedagógiai törekvéseinek feltárását is.

Változó intenzitással folytak a múltban — és indultak meg újra az 1970-es évforduló perspektívájában — a COMENIUS-kutatások. Nemzetközi szinten is jelentősek a magyar PESTALOZZI-kutatás eredményei.

Bár még mindig várat magára a magyar nevelés történetének szisztematikus, alapos feldolgozása, az eddig kutatási eredmények közül ki kell emelni a 15. század végi SZALKAI-kódex — az első ismert hazai, aránylag teljes diákjegyzet — sokoldalú feltárását. Időrendben előre haladva azonban nem hallgathatjuk el azt sem, hogy neveléstörténeteink nem járulhattak hozzá a kívánt mértékben APÁCZAI CSERE JÁNOS életművének feldolgozásához, munkáinak elindult és megrekedt kiadásához. Nem végezhetjük el a 18. és 19. század neveléstörténetének a feltárását sem; bár egy szűk területen az EÖTVÖS-féle népoktatási törvény megszületésének századik évfordulója időlegesen megpezsdítette a kutatómunkát, és jelentős eredményekre vezetett. Kutatások folytak a magyar nőnevelés úttörőivel kapcsolatban, valamint a 19. század haladó német pedagógusa, DIESTERWEG magyarországi hatását illetően is. Kandidátusi disszertáció tárgya volt a reformpedagógia kritikai elemzése, különös tekintettel a hazai Új Iskola-mozgalomra; az ellenforradalmi rendszer nevelésméltékedői közül IMRE SÁNDOR munkássága; továbbá a középiskola szerepe a HORTHY-korszak művelődéspolitikájában.

Mindezekből kitetszik, hogy nem történt meg, illetve csak esetlegesen folyik a közelmúlt, a XX. század pedagógiai irányzatainak — elméleti tisztánlátásunk és gyakorlati tevékenységünk szempontjából fontos — kritikai értékelése is.

Forradalmi előzményeink sorából a magyarországi munkásmozgalom népoktatási törekvéseiről készült disszertáció. A Tanácsköztársaság közoktatási törekvéseinek kutatása terén a két évforduló — 1959 és 1969 — hozott jelentős fellendülést, amelynek eredménye több dokumentumgyűjtemény és monográfia, s egy még sajtó alatt levő tanulmánykötet. Bár, mint az előbbieken már utaltunk rá, ezen a téren is történtek számottevő kezdeményezések, nem végezhetjük el a felszabadulás utáni évtizedek neveléstörténetének, s benne kulturális forradalmunk neveléstörténeti vonatkozásainak szisztematikus feltárását sem.

Neveléstörténeti kutatásunk irányát jelzi az 1968-ban Budapesten, a Szovjetunió és a népi demokratikus országok kiemelkedő neveléstörténetkutatói részvételével megrendezett munkaértekezlet tárgya: „A neveléstörténeti kutatások szerepe a szocialista pedagógia fejlesztésében.”

Már az előzőkből is kitűnt, hogy a magyar neveléstudomány képviselői a Magyarországon szervezett munkaértekezletek révén, de ezeken jóval túlmenően is, rendszeres kapcsolatot tartanak fenn a Szovjetunió és a népi demokratikus országok neveléstudományának képviselőivel, intézményeivel. Rendszeresen részt vesznek az UNESCO munkájában, az UNESCO hamburgi pedagógiai intézetének magyar igazgatótanácsai tagja is, van, aki egyszersmind szerkesztőbizottsági tagja az *International Review of Education*-nak is. A Gentben megjelenő nemzetközi neveléstörténeti folyóiratnak, a *Paedagogica Historica*-nak is van magyar szerkesztőbizottsági tagja. A magyar neveléstudomány képviselői részt vesznek a *Neveléstudományok Nemzetközi Szervezetének* (l'Association Internationale des Sciences de l'éducation) negyedévenként ismétlődő ülésszakain is. Neveléstudományunk eredményeinek külföldi propagandájával azonban — amelynek csak egyik oka nyelvi elszigeteltségünk — mégsem lehetünk elégedettek. A jövőben e téren is jelentős lépést kell tennünk előre, mert csak így tudunk mi is hatékonyan hozzájárulni a szocialista pedagógia egyetemes fejlődéséhez.

De az egyre növekvő hazai igények kielégítése is mind nagyobb feladatok elé állítja a neveléstudomány művelőit. A *Magyar Pedagógiai Társaság* szakosztályaiban, valamint az *V. Nevelésügyi Kongresszus* vitái során felvetődő problémák megoldására, a kérdések tömegei válaszra várnak: a legtöbbjükre egyedül a marxista neveléstudomány adhat kielégítő választ.

A nevelés kérdései, a pedagógia iránt megnyilvánuló széles körű, de ugyanakkor magas szintű érdeklődésre jellemzően — amire azelőtt aligha volt példa a Magyar Tudományos Akadémia történetében — a közelmúltban két egymást követő akadémiai összes-ülés foglalkozott, ugyancsak az *V. Nevelésügyi Kongresszus* keretében a neveléstudomány problémáival.

Pártunk és kormányunk régóta figyelemmel kíséri a nevelés ügyének fejlődését és több konkrét intézkedéssel igyekezett előmozdítani a neveléstudomány gyarapodását, marxista irányú kibontakozását. A legutóbbi idők ilyen állásfoglalásai közül elsősorban az *MSZMP Agitációs és Propaganda Bizottságának 1966-i határozatára* utalunk, amely nyomatékosan felhívta a figyelmet a pedagógiai kutatások fejlesztésének és bázisuk erősítésének, illetve kiterjesztésének szükségességére. És végül utalhatunk az *MSZMP közelmúltban megjelent tudománypolitikai irányelveire*, amelyek ugyancsak nagy nyomatékkal hívják fel a figyelmet az ide tartozó legfontosabb feladat: a megfelelő kutatóbázis kiszélesítésének elsőrendű fontosságára.

Mindent el kell követnünk annak érdekében, hogy a határozatokban foglalt iránymutatások társadalmunk növekvő szükségleteinek megfelelő módon és mértékben már a közeljövőben megvalósuljanak. Jól tudjuk azonban, hogy az intézményes bázis biztosítása, bármilyen fontos és lényeges, a problémák megoldásának csak egyik oldala. Nem kevésbé lényeges — és erről mi, pedagógusok legkevésbé feledkezhetünk meg — *az ember, a kutató, a neveléstudomány művelője.*

És hadd állapítsam meg, nem minden öröm és büszkeség nélkül: ezen a téren sokkal jobban állunk, mint az intézményes bázis tekintetében. Ez az emlékülés — és még sok hasonló más is — bizonyítja, hogy neveléstudományunk olyan *áldozatos, lelkes kutatógárdával rendelkezik*, akiknek jó része derekasan kivette részét az elmúlt negyedszázad küzdelmeiből, legnehezebb munkájából is, s akik, a fiatalokkal vállvetve képesek az előttük álló nagy feladatok szocialista módon való megoldására.

Engedjék meg, hogy ebben az optimista hitben zárjam áttekintésemet, és ennek jegyében tisztelettel köszöntsem nevelésügyünk és neveléstudományunk lelkes és fáradhatatlan támogatóját, ERDEY-GRÚZ TIBOR elvtársat abból az alkalomból, hogy pártunk és kormányunk őt bízta meg a Magyar Tudományos Akadémia elnöki tisztével. Alig hiszem, hogy a múltban bármikor volt példa arra, hogy az Akadémia elnöke vezette volna a Pedagógiai Bizottság bármilyen jelentős és fontos ülését. Hadd tekintsük azt a tényt, hogy az Akadémia általunk igen nagyrabecsült elnöke most erre a tisztre vállalkozott, ne csak az ünnepi alkalmat illető megtiszteltetésnek, hanem a neveléstudomány megbecsülése, értékelése, támogatása, fejlődése terén kezdődő új korszak biztató jelének.

Ez új korszak — a következő negyedszázad — küszöbén azonban arról se feledkezzünk meg, hogy ma még, az objektív és szubjektív tényezők ismeretében, *mi magunk* elemezhetjük huszonöt év alatt megtett útunkat, eredményeinket, hiányosságainkat. A félévszázados évfordulón azonban már *az utánunk következő nemzedék* bírálja el majd munkánkat, eredményeinket, tévedéseinket. S nagyon sok még a tennivalónk, hogy ezt a bírálatot is kiálljuk: hogy neveléstudományunk szocialista tudománnyá váljék, olyanná, amely segít kifejleszteni a *szocialista iskolát*; olyan iskolát, amely tízezerszámra, százezerszámra neveli a *szocialista embert*.

Эва Фельдеш

ДВАДЦАТЬ ПЯТЬ ЛЕТ НАШЕЙ ПЕДАГОГИКИ

Венгерская педагогика за двадцать пять лет, прошедшие со времени освобождения страны, проделала большой путь, развивалась многосторонне, в результате чего стала марксистской наукой. Несмотря на то, что в ходе этого развития пришлось бороться со множеством трудностей, разрешить множество проблем, деятелями венгерской педагогики были достигнуты значительные результаты. Автор в своей работе дает обзор истории развития теоретических, дидактических и историко-педагогических исследований, рассказывает о положении в области издания специальных журналов и книг по педагогике, о международных связях венгерской педагогики. Работа представляет собою доклад, прозвучавший на заседании, проведенном деятелями венгерской педагогики по случаю двадцать пятой годовщины освобождения венгрии в Венгерской Академии наук.

ÉVA FÖLDES

TWENTY-FIVE YEARS OF HUNGARIAN PEDAGOGY

In the course of the twenty-five years passed since the country's liberation, the science of education in Hungary made considerable headway, — it developed in many directions, and became a Marxist branch of learning. Although the difficulties to be surmounted and the problems to be solved were numerous, the scholars engaged in its study achieved significant results. The author surveys the development of research in educational theory, didactics and history of education, he gives account of the situation of journals and publications dealing with pedagogy, as well as of the pertinent international relations. Originally, the study was delivered in the form of a lecture at the commemorative session organized at the Hungarian Academy of Sciences on the occasion of the twenty-fifth anniversary of Hungary's liberation by, the representatives of educational science.